

پیداچو ونه وه پیر کی هه سندی بر

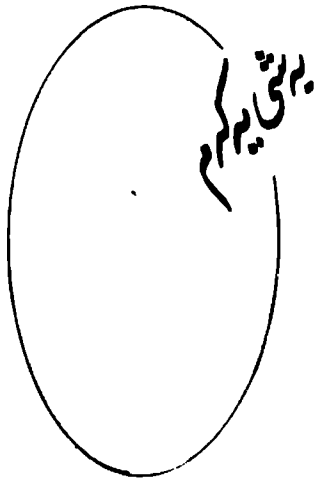
زمانه وانپی ماموستا مه سعود محم

وشه‌ی «نمان» ی بو پیشنیار کردووه . .
د . نه‌بز له وتاره‌که‌پیدا شه‌وه‌ی کۆر
ره‌ت‌ده‌کاته‌وه و وشه‌ی «نه‌بوونی» به
له‌بارتر ده‌زانی . . منیش هه‌رچه‌نده
لایه‌نگیری شه‌وه‌ی بووم که «نمان» به‌ران‌به‌ر
«انعدام» ته‌واو نه‌وه‌ستی ، به‌لام له‌همان
کاتدا وشه‌ی «نه‌بوونی» یشم که د . نه‌بز
پیشنیاری کردووه ، به‌لاوه‌په‌سه‌ند
نه‌بووه‌و له‌ وه‌لامه‌که‌پیدا وتوومه :
«شه‌ویش هه‌ر راست نییه ، چونکه

ژماره (۲۲) ی سالی ۱۹۷۸ ی «گۆفاری
کۆلیجی شه‌ده‌بیات» دا چاپ‌کرا‌بوو . . له
به‌شی پینجه‌می شه‌وه‌ وتاره‌وه (۱) ماموستا
مه‌سعود محم‌ده‌ دوو خالی وه‌رگرتووه‌ و له
وتاری «ره‌واندنه‌وه‌ی دوو ره‌خنه» دا لیان
دواوه و رای خۆی ده‌رباره‌یان
نیشان‌داوه . (۲) .
• خالی په‌که‌م له‌باره‌ی وشه‌ی
«انعدام» ی عه‌ره‌بیه‌وه‌ هاتووه ، که‌ گۆایا
کاتی خۆی شه‌نجومه‌نی کۆری زانیاری کورد

له‌ ژماره (۷۲ ، ۷۳ ، ۷۴ ، ۷۵ ،
۷۶) ی سالی ۱۹۷۹ ی گۆفاری
«پروشنیری نوی» دا زنجیره‌ وتاریکم به
ناوی «با ریزی لیکۆلینه‌وه‌ی زانستی
بگرین» شه‌وه‌ بلاو‌کرد‌بووه‌وه ، که‌ وه‌لام
بوون بو وتاری «سه‌رنجیک له‌ چه‌ند
زاراوه‌په‌کی تازه‌ به‌کارهاتوو و کۆری
زانیاری کورد» ی د . جه‌مال نه‌بز ، که‌ له

سورای

• د: ئه و ره حمانی حاجی مارش •

به وه لآمی ئمه نادم .
ئوهی له کۆتایی باسی به کم خالی
وتاری «په واندنه وهی دوو په خته» دا
بموی دهری بزم ، ئه و ئیبینی به به که
سه بارهت به شیوهی نووسینه کهی همه .
ئویش ئه وه به که ماموستا مه سعود به
جۆریک له و کیشیه دواوه ، که ئه گهر
به کیک له هه مان کاتدا وتاره کهی د .
نه به زو منی له بهر ده ستدا نهی ، به باشی
تی ناگا له کۆتایا وه لآمی کئی ده داته وه .

پهت کردنه وهی بو چوونه کهی د . نه به ز
هیناومه ته وه ، چهند به لگه به کی دی
زانستی پته وی وای له زانستی زمان و
پزیمانی کوردیه وه هه لئینجا وه ، که هیچ
گومانی له ده ست نه دانی وشه ی «نه بوونی»
بو «انعدام» نه هیشته وه .
جا له بهر ئه وهی لهم پرووه وه
جیاوازیه کی زۆر له نیوان رای
هه ردوو کاتدا نیه و کیشیه تاکه
زاراوه به کیش هینده گرنگ نیه ، دریزه

وهک ئاشکرایه (نه بوونی) - (فقر ،
عوز) ه ، نهک (انعدام) ، (پهوشنبیری
نوی ، ژ ۷۶ ، ل ۱۱) .
ماموستا مه سعود محمه د لایه نی رای
منی گرتوه ، که «نه بوونی» به رانه بر
«انعدام» ناوه ستی و ده لی : «نه بوونی» یه
هه ر ئه و واتایه ی (فقر ، عوز) ی هه به که
د . ئه و ره حمان بوی چووه (پهوشنبیری
نوی ، ژ ۸۰ ، ل ۲) . ماموستا مه سعود
سه ره رای لایه نگیری له و به لگه به ی من بو

ه خالی دووه می نووسینه که ی ماموستا مه سعود ره خه به له د . نه بزو من ، ده باره ی نه وه ی که هه ردوو کمان له و رابه داین له چاوگی وه ک «کردن» و «رستن» دا (د) و (ت) پیش (ن) ی چاوگی ناکه ون ، چونکه ناشکرابه (ن) ی چاوگی هیچ کاتیک دهنگی کونسونانته ناکه ویتته پیشه وه و رواله تی نووسینی کوردی به نه لفوویی عه ره بی و نه بوونی وینه ی (أ) تیدا ، بووه ته هوی نه وه ی هندی له نووسه ران هه له ی تیدا بکه ن (رؤشنیری نوی ، ژ ۷۶ ، ل ۱۴) - واته د . نه بزو نووسه ری هم وتاره ، نه وه ی له نیوان نه وه دوو دهنگه کونسونانته دا هه به ، به کورته بزویی (أ) ی تی دهگه ن . به لام هه رچی ماموستا مه سعوده به (قورس کردن) ی داده نی .

له بهر نه وه ی هم باسه کیشه به کی گه وه ی فونه تیک و رینووسی کوردیه و ههروه ها له بهر نه وه ی له م رووه وه بوچوونی هه ردوولامان زور له به ک دوورن ، بویه به تابه تی گرنگی به وه لام و روون کردنه وه و لیکدانه وه ی هم خاله ی وتاری «ره واندنه وه ی دوو ره خه» ده دم :
به کیک له گهروگرته کانی رینووسی کوردی به نه لفوویی عه ره بی نه وه به که بو کورته بزویی (أ) هیچ پیتیک دانه تراوه ، نه مهش بووه ته هوی به هه له بردنی گه لی له روونا کبیرانی کوردو هندی له نووسه رانی ریزمانی کوردی . زور بهرچاوم که وتوه و دراوه ته قه له م که وشه ی (پر ، دز ، من . .) له دوو دهنگ پیکهاتوون . هه رچه نده رینووسه که له ره چاو نه کردنی بزویی (أ) دا ناته واوه ، به لام نه وانته له باسی زمان ده دوین نابی ته نیا ته ماشای رواله ت و رووخساری نووسین بکه ن . . جا به داخه وه نه بزوینه نیجگار کورته که

(الكسرة المختلصة) ی پی ده لئین له رینووسی کورپشدا نه ک هه ر نیگاری بو دانه تراوه ، به لکو باسیشی نه کراوه و ناویشی نه تراوه .

شایانی باسه ماموستا توفیق وه هبی له سه ره تایی ژبانی زانستی یه وه ههستی به بوونی نه و کورته بزوینه کردوه و سالی ۱۹۲۹ له کتیی «ده ستوری زمانی کوردی» دا پیتی (ی) ی بو کردبووه نیگار . . (۳) به لام ویکچوونی شیوه ی هم پیتته له گه ل پیتی (ی-أ) و ههروه ها ههست نه کردنی زمانه وانانی کورد به بوونی (أ) بووه هوی به جی نه هاتنی چاره سه رکردنی نه و گهروگرته .

له م سالانه ی دوایدا ماموستا مه سعود محمه د له چهند نووسینیکیدا ده باره ی (أ) دواوه . نه وه ی جیگه ی موافقه شه بی ، نه وه به که نووسه ر نه و کورته بزوینه ی به هیز (نه و «قورس کردن» ی پی وتوه) داناوه . ماموستا له وتاری «فونه تیک چمان بو بکا ؟» دا کاتی له تابه تیی و سروشتی دهنگه کانی زمانی کوردی و گونجان و نه گونجانیان له گه ل به کتردا ، ده دو ی ، نووسویتی : «هم دهنگه ی (ر) که به سکون ده که ویتته پیش دهنگی (د) یشه وه هه ر به ته واوی ده وه ستیندری و هیچ قورس کردن و ددان لی گه ر کردنیک قبول ناکا . وشه کانی (مهرد ، میرد ، گورد ، سارد ، بهرد ، کورد ، ورد ، گهرد ، وهرد . . هتاد) نه وانیش هه موویان هه ر له بهر هم هویه به ک برگه ن ، وشه ی (هه لگورد) که بوته دوو برگه واته (هه ل - گورد) نه گه ر له بهر هم تابه تیه ی دهنگی (ر) نه با ده بو به سی برگه واته (هه ل - گور - رد) . بو روون کردنه وه وشه ی (هه لگورد) هه ردوو جو ری به پیتی لاتینی ده نووسم ، له

جیگه ی قورسی کردنیش نیشانه ی (أ) داده نیم (هه لگورد) ی دوو برگه بی به لاتینی وه ها ده نووسری ، «قم» خنی لله هی سر برگه ییش وه های لی دی :

(Hel-Go-Rid) . . (۴) .
به مه دا نه وه مان بو روون بووه وه که وشه ی «هه لگورد» له دوو برگه پیکهاتوه ، به لام نه گه ر (أ) بخریته نیوان (ر) و (د) وه نه وه وشه که ده بی به سی برگه . . واته لیره دا ، هم (أ) ه قورس کردن بی (وه ک رای ماموستا مه سعود محمه د) یاخود پهیدا بوونی بزوییکی دیکه بی (وه ک رای نووسه ری هم وتاره) ، نه وه برگه به کی تر زیاد ده کا . جا نه گه ر به ته واوی بچه سپیزی که نه وه قورس کردن بی ، نه وسا ده رده که وی که قورس کردنیش ده توانی دوره ی جیا کردنه وه ی برگه بیینی . به لام نه وه ی له زانستی زماندا ناشکرای بی ، نه وه به که له برگه دا ده بی دهنگی بزوین هه بی . جا هه ر له بهر نه وه شه که ژماره ی برگه کانی هه ر وشه به ک ، هینده ی ژماره ی بزوینه کانی نه و وشه به ده بیت . بو نمونه له وشه ی «گوران» دا دوو بزوین هه به و نه مهش بووه به هوی بوونی دوو برگه ، وه ک (گور - ران) ، که چی وشه ی «گورانی» بریتی به له سی برگه (گور - را - نی) ، چونکه سی بزویی تیدا به . . (۵)

ماموستا مه سعود محمه د ده باره ی هه مان باس له وتاری «رینووسی کورپشدا ده لی» : «بو نه وه ی که له عه ره پیدا پیی ده وتری (کسرة مختلصة) - من له نووسینه کانی خومدا پیی ده نیم - قورس کردن) ، به شیککی زوری وشه کانی کوردی هم قورس کردنه یان تیدا به که غالبی ریک خه رانی نه لفوویی کوردی به لاتینی پیتیان بو داناوه بی نه وه له وه بکولنه وه ناخو

ئەو دەنگە بەشىكى يېڭ ھېنەرى وشەكە بە
ياخود زەرورە تېكى قۇنە تېكىيە كە
دەرپرېنى دەنگە لە حالەتى تايە تېدا
داخووزى دەكات . بە نمونە ، تۆكە دەئى
(گەنم) بە ناچارى قورسايى (كسرة مختلصة)
دەخەيتە سەر دەنگى (ن) بۇ ئەوئەى بتوانى
تلفظى پىي بېكەيت و بەدوا ئەودا دەنگى
(م) ەكەش دەرپرېت كە ھەردووكيان لە
وشەكە دا بزويىنى ئاشكرايان نىيە ، بەلام كە
ھانى مېمەكەت بزواندو گوتت (گەنمەكە)
قورسايى سەر نوونەكە نامىنىت و بەتەواوى
دەووستىت . زەرورەتەكەش لەوئەو دەئى
كە دەنگى نوون بە وەستووى تەواوئەو لە
پېش دەنگى مېمى وەستوئەو نايەت»^(۱)
لەم وتارەشدا مامۇستا مەسعود مەمەد
ھەر لەسەر راي پېشووئەى و ئەوئەى (كسرة
مختلصة) ى پىي دەئىن ئەو بە ھىزى دانائە .
بۇ پتە و كوردنى ئەم رايەشى وشەى «گەنم» ى
بە نمونە ھىناوئەوئە دەئى لە كەرتى
دوئەمېدا بزويىن نىيە . بۇ پىي سەلماندى
نەبوونى بزويىش دەنگى (م) ى بزواندوئەو
شېوئەى «گەنمەكە» ى ھىناوئەوئە وەك
پېشتر روونم كوردەوئە كەرت دەئى بزويىنى
تېدائى . وشەى «گەنم» لە دوو كەرت
(گە - نم ge-nim) پېكھاتوئەوئەوئەى دوائى
(ن) ەكە بزويىنە ، نەك ھىز . راستە كە
دەئىن «گەنمەكە» ، ئەو بزويىنى ئىوان (ن) و
(م) ەكە نامىنى ، بەلام دەئى بزايىن ھوئى
ئەوئەى كەرتەكان گورانيان بەسەردا دەئىت و
دەبنە (گەن - مە - كە gen-me-ke) .
دەبىنن (گە - ge) كەرتى يەكەمى وشەى
«گەنم» ، كەچى لە شېوئەى «گەنمەكە» دا
بوو بە (گەن - gen) .
بەپى ئەو بۇچوونەى مامۇستا مەسعود
مەمەد ، دەئى نەك ھەر لە وشەكانى
«خىر ، دىر ، دىز ، پىر ، من دا كە
يەك پىرگەبىن ، بەلكوئە وشەى دوو پىرگەبى

و سى پىرگەبى وەك «كردن ، بردن ،
خستىن ، مردن ، پرشنگ ، جلشتن ،
درزبردن» و گەئى دەستەواژە و
رستەى وەك «بشم گرن ، كردمن ، گرپ
گرت ، جلم برد شتم ، من كرم گرت ،
من لنگم بلند كرد ، من پرشنگم
گرت» یشدا ھەر بزويىن نەئى . ئەگەر
بىنە سەر ئەو باوئەپەش كە ھىز دەورى
جيا كوردنەوئەى پىرگە دەبىنى ، بەلام چۇن
ئەو بەسەلېن وشە بەتايەتى وشەبەك كە لە
پىرگەبەك پىر ئى ، لە پىكھاتىدا دەنگى
بزويىن نەئى . ئەگەر ئەمەشان سەلماندا ،
ئەى بۇ ئەو وەلامان چى ئى ، كە لە
سەرلەبەرى دەستەواژەبەك يان رستەبەكدا
يەك بزويىن چىيە نەئى لە زانستى
زماندا ئەو روون كراوئەوئە كە ھەموو
وشەبەكى تەواو^(۷) چۇن دەنگى
كۇنسونانتى ھەبە ھەرئەوئە دەنگى
بزويىشى ھەبە جا رېك خەرانى
ئەلفوبىي لائىنى وەنەئى ئى لېكۇئەنەوئە پىي
(أ) يان بۇ ئەو دەنگە دانائى . لەگەل
ھەموو ئەوئەشدا ئەو دياردەبە كورئە بزويىن
ئى يان ھىز ، لەبەر ئەوئەى دەورى
جيا كوردنەوئەى پىرگە دەبىنى ، بۇ نووسىن
جياوازى ناكاو پىويستى بە نىشانە ھەبە .
بە ھەمەچەش لە ئەلفوبىي عەرەبىشدا
دەئى نىگارى بۇ دابىزى .
مامۇستا مەسعود مەمەد لە خالى
دوئەمى وتارى «رەواندەوئەى دوو
رەخنە» شدا سەبارەت بە ھەمان كېشە
دواوئەوئەوئەى داوئە بە ھەندى بەلگەى نوئى
فراوانتر ئەو رايەى روون بىكاتەوئە لە
سەرئەى ئەم رەخنەبەدا نووسىوتى
دەئى : «با لەپېشەوئە ئەو بلىم ، نووسىنى
لائىش وا دەئى سەر لە نووسەرو
لېكۇئەرەوئەى كورد دەشېوتىت وەك كە
دەئىت و لەبرى (ئا ، ئو ، ئى) تەنھا يەك

پىت دەنووسىت كەچى ھەر بەكەبان
برىتتە لە ذوو دەنگى سەر بەخوئى تەواو و
چ فەرقىك نىيە لە ئىوان (دا ، دو ، دى) و
(ئا ، ئو ، ئى) لە رووى زمارەى
دەنگە كانىئەوئە ، نووسىنى لائىنى كە بايەخى
بە دەنگى (ھەزە) نەداوئەوئە لەوئەشدا
سەھرىكى زلى كوردە ، كېشەى بۇ ئېمەش
ناوئەوئە كە بەشىكى بەرچاوى
لېكۇئەرەوئەى كورد بەشويىن ھەنگاوى ئەو
سەھوئەدا دەروون و دەمەتەقە لەسەر بايەخى
دەنگى (ھەزە) ھەلدەستىن و دانەمانى
نىشانە بۇ ھەزە لە نووسىنى كوردىدا بە
راست دەزانن كەچى دەنگىكى زىدە
رەسەن و كۇنى زمانەكەمانە ، ھەر ئەوئەندە
ھەبە لە ئاخووتى ئىستا كەماندا ھەزە لەناو
تويىزى وشەدا نەماوئە بە زورى لە بەرانى
وشەوئە دەئى ، تەنھا لە رېزەى موزارېع و
ئەمر نەئى ، وەك : دەئاخوئى ،
دەئەنجى ، بشاخوئە ، بەئەنگوئە ،
دەتەزموم لە كوردىدا دەنگى لامى
قەلەوئەش لە بەرانى وشەوئە نايەت كەسىش
نالئى با نىشانەى بۇ دانەزىت» (رۇشنىبرى
نوئى ، ز ۸۰ ، ل ۳) . بەر لەوئەى پىرپار
بدرى كە ھوئى بايەخ پىي تەدانى لائىنى بە
دەنگى ھەزە «سەھوبەكى زل بىت»
پىويست بە لېكۇئەنەوئەى قۇنەتېكە ،
بەتايەتى لە ديارى كوردنى تېكرارى
قۇنئەكانداوئە ئىنجا دانانى نىگار بۇ ھەر
يەكېك لەو قۇنئەنە ، دوايش پىويستە ئەو
پىتانە لەگەل يەكتردا بەراورد بىكرىن ،
ناكو بزائى بوون نەبوونيان چ دەورېك
دەبىنى .
وەك ئاشكرايە (دەنگە) لە رېنگاى
ئەندامەكانى ئاخووتەوئە دەردەبىرېت
بەھوئى بىستەوئە ھەستى پىي دەكرى .
(پىت) وئەى دەنگە ، بە نىشانە لە
نووسىندا دياركراوئە و بەھوئى بىنەوئە

وهرده گيرى. راسته مرؤف نك تهنا ده توانى وشه بلى، بهلكو ههروهها ده توانى بيشينوسى، ياخود چاپى بكات، بهلام كاتى ده نووسين ياخود شت چاپ ده كهين، نهوسا وينهى دهنگه كانى ئاخواتن به پيت نيشان دهدين. بهلى زمان دوو ديوى ههيه: ئاخواتن و نووسين. بهلام ئاخواتن ره سه نتره و پيش نووسين كهوتوه. منداال له سه ره تادا قيرى قسه كردن ده ئى و دواى نووسين. زور كه سانيش هه ن سه د سال ده زين و ره وان و پاراو به زمانه كه يان ده دوين، بى نه وهى قيرى خوئنده نه وه يان نووسينى پيتىك بوون. له م سه دهى بيسته مه شدا هيشنا ميله قى وا هه به كه له و ده سته كه وته مه زنهى شارستانى به ت بى به شه.

تا ئيره كه مى له جياوازى نيوان (دهنگ) و (پيت) دواين، ئنجا ديينه سه ره به اورد كردنى (دهنگ) و (فوتيم). وهك ئاشكرايه، فوتيم به و دهنگانه دهوترى كه له زماندا وشه پلك دههين و به گوران و لاچوتيان. وانا دهگوران بوغونوه، نهگه ر فوتيمى (1) له وشهى «باز» دا بگورپت به (ه، و، ئ، ي، . . .)، نهوه ئهم وشانه «بهز، بوز، بيز. . .» په يدا دهين، كه جياوازيهكى تهواو له مانا ياندا ههيه - واته ليره دا فوتيمى (ه، و، ئ، ي، . . .) دهورى گورپنى ماناى وشهى «باز» دهين. نهگه ر فوتيمى (ز) يش له وشهى «ناز» دا بگورپت به (ن، ل، ف، خ، . . .)، نهوه ئهم وشانه: نان، نال، ناف، ناخ. . . دروست دهين، كه هه ر به كه يان ماناى تايه قى خوئى هه به - واته به م جوړه دهينين كه وا فوتيمى (ن، ل، ف، خ، . . .) ماناى وشهى «ناز» دهگوران. ليره دا پويسته نهوش له ياد نه كهين، كه هه رچه نده فوتيم كارى

جيا كردنه وهى گورپنى مانا به جى دههينى، بهلام له گه ل نه وشدا به تنيا خوئى خواوهنى مانا و اتا نيه.

(فوتيم) له (دهنگ) گرنگتره، چونكه جياوازى دهخاته نيوان وشهوه. هه مو فوتيمىك، دهنگه، بهلام هه مو دهنگىك، فوتيم نيه. به وينه: (قيزه، هاوار، قورهى سلك، قرقينه، نرگه ره، پرخه برخ، كوكه. . .)

هه مو دهنگن، بهلام هيجيان فوتيم نين. ياخود كات (گك، ك) له پيش (ى، ئ، وى، وى) دا دهگوترين، شيوهى ته له فوزيان وهك (چ) يان (ج) لى ديت - واته (گك) و (ك) له حاله قى ئاسايدا له بنى نه و كه وه ته له فوز دهكرين، بهلام له حاله قى دووه مدا زمان نريك مه لاشوو دهخاته وه. به و پى به ده بنه دهنگى جياواز، بهلام نابنه فوتيمى جياواز. . . ههروهها له زمانى كورديدا همزه (ه) كه به تايه قى له سه ره تاي وشهوه بو ياريدى دهه رپرينى دهنگه بزوينه كان ديت، دهنگه، بهلام فوتيم نيه. . .

ئيمه كه له ريگه به كى زانستيه وه سى مهفهومى (فوتيم) و (دهنگ) و (پيت) مان جياكرده وه، نهوه كارمان له ساز كردنى نه لفوئيدا ئاسان ده پيت، چونكه كه دهنگه كانى زمانى كورديمان ديارى كرد، نهوسا ده زانين ده بى نيگار بو چى بكيشين. به وينه كه بومان دهه كه وت (م، ن، ف، ش، پ، . . .) فوتيمى، نهوه تى دهگهين كه پويستيان به پيته. ياخود به پيچه وانه وه، كه زانپان دهنگى (گك) له وشهى «گه ر» و «گپه ر» دا له گه ل جياوازى شيوهى ته له فوز كردن يشياندا، هه ر به ك فوتيم، نهوه ئهم هه له به ناكهين، كه وينهى جياوازيان بو دابنين. . . له بهر نه وهى گومان له وه دا

نيه كه له زمانى كورديدا بزوينى (و- U) كورت و (وو-)ى دريژ دوو فوتيمن، بويه ده بى هه ربه كه يان وينهى خوئى هه بى. . . نهگه ر ليكولينه وه نه وه به سه لئى كه (ى) كورت و تيزيش وهك فوتيمى سه ربه خو خوئيان ده نوين، نهوه پويسته نيگارى جياوازيان بو بكيشرى. بهلام نهگه ر روون كرايه وه، كورت و دريژى وتى نه و دهنگه هوئى بوون و نه بوونى هيز بى و دهورى واناگورپى نه بينى، نهوده م جيا كردنه وهى وينه يان شتيكى راست نيه. . .

يئوو ساغ بكرته وه كه هه مزه (ه) فوتيم نيه، نهوه هيج پويست به وه ناكات پيتى بو دابنريت، خو نهگه ر چه سپيژا كه فوتيمه، ده بى له نه لفوئيدا وينهى بو بكيشرى. . . به راي ئيمه له زمانى كورديدا (ه) فوتيم نيه، بهلكو دهنگىكى ياريدى دهه ره وه له سه ره تاي نه و وشانه وه ياخود نه و پرگانه وه په يدا ده بى كه به بزوين ده ست پى ده كه ن. سه ره راي نه وهى تى چوونى هه مزه له وشهى ليك دراوى كوردى، وهك: «گول + ئاو = گولاو»، ماست + ئاو = ماستاو، زهرد + ئاو = زهرداو، سه ر + ئيش + ه = سه ربه شه. . .» و بوونى هه مزه به بزوين له و وشانه دا كه له زمانى عه ره بى به وه وه رگراون، وهك: «دام - داي، دائرة - دايه ره، مسئله - مه سه له، بئر - بير. . .» و به كار نه هينانى له ناوه راست و كوئابى (8) وشه دا. . . نهوه ده سه لئى كه هه مزه فوتيم نه بى و دهنگىكى ياريدى دهه ر بى.

جا به لاي منه وه نووسينى لاتينى كه بايه خى به دهنگى هه مزه نه دا وه مه سه له كه سه هو كردن نيه، بهلكو نه وه به كه هه مزه (دهنگه) و (فوتيم) نيه، وهك پيشتريش

رووغان کردهوه ، هموو دهنگیک فۆنیم نیهو نیشانهش بۆئو دهنگانه دادهنرین ، که فۆنیم بن . . . ئو وشانهش : (دهئاخیوی) دهئنجئی ، بئاخیوه ، بهنگیوه ، دهتهزموم . . .) که دهنگی همزهیان تیدایه و ماموستا مسعود بۆ پتهوکردنی بۆچوونهکهی هیناونهوه ، بهئاشکرا تیاندا دردهکهوی که پیوستی فۆنهتیکي ئو همزهیهی هیناونهکابهوه ، که ئهوش پینکھاتی وشهکان سازیان کردوو ، چونکه ئهگر ئو نیشانانهی لهپیش وشهکانهوه هاتوون به بزۆین دهستپیدا دهکن .

سههرای ئهوه ، جگه له دوا وشه (دهتهزموم) ، هموو ئهوانی دی (دهئاخیوی) ، دهئنجئی ، بئاخیوه ، بهنگیوه برگی بهکهمی ئو ریژانه به بزۆین کۆتایان هاتوو ، بۆیه بۆ ئاسانکردنی دهبرینیان (ه) هاتوته پیشهوه .

بهوتیه له وشهکانی «دهئاخیوی» دهئنجئی» دا برگی بهکهم - واته (ه) که نیشانهی کرداری ئیستایه - به بزۆین کۆتایی دیت و سههرتای رهگی وشهکانیش به بزۆین . . . له وشهکانی «بئاخیوه» بهنگیوه» دیسان برگی بهکهم - واته (ب - bi) ⁽⁹⁾ که نیشانهی فرمانه - به بزۆین کۆتایی دیت و سههرتای رهگی وشهکانیش به بزۆین . . . دوا نمونهش «دهتهزموم» وهك دوو وشه خوی دهنوینی ، چونکه نجی ناری (ت) که چووته سهر نیشانهی (ده) بووته وشیهك و شهوی دهمیینهوه (ئهنگیوم) . . .

بهو پیه دهركهوت که هوی بوونی همزه لهو نموناندا ئهوه نیه که ماموستا مسعود بۆی چووه - واته دهنگیکی

واتاداری رهسه - نیه ، بهلكو دهنگیکی یاریدهدهره له سههرتای ئهو وشانهوه یاخود ئهو پرگانهوه پهیدا دهئی که بزۆین دهستپیدا دهکن .

بهلگهیهکی دی ماموستا مسعود محمهد بۆ پیوستی بوونی پیتی همزه له ئهلفوی لاتییدا ، ئهوهیه که دهئی : «له کوردیدا دهنگی لامی قهلهویش له بهرابی وشهوه نایهت که سیش نالی با نیشانهی بۆ دانهنریت «رۆشنیری نوی» ، ژ ۸۰ ، ل ۳ . . . به رای من ئهه بهلگهیهش لهبار نیهو جیاوازی لهتیوان ئهو دوو دهنگه - واته (ه) و (ل) - زۆره ، ئهویش چونکه ، وهك وتمان (ه) له کوردیدا فۆنیم نیه ، بهلام (ل) فۆنیمه ، بۆ نمونه ئهگر فۆنیمی (ل) له وشه «پهله» کهل . . . «دا بگۆریت به (ل)» ، ئهوه دهبن به «پهله» کهل . . .» که جیاوازییهکی تهواو له مانایاندا هیه - واته لیره دا گومان لهوهدا نیه که (ل) و (ه) دوو فۆنیم . . .

ههروهها ئهو بهلگانهی پیشت بۆ گومان کردن لهوهی همزه دهنگیکی واتادار بی هیناومانهتهوه ، وهك : هاتی تهنیا لهپیش بزۆینهوه تی چوونی له وشهی لیکدراودا بوونی به بزۆین لهو وشانهدا که له زمانی عهریبهوه وهرگیاون . . . ، بهنیهسبت دهنگی (ل) هوه بهپیچهوانهوهیه - واته بهشبهوهی جوربهجور له ناوهراست و کۆتایی وشهدا زۆر بهکار دیت و له وشهی لیکدراودا تی ناچی و تهناوت دهنگی (ل) هندی وشهی عهریبهی وهرگیارویش له کوردیدا بووه به (ل) .

جا که ئهو هموو جیاوازییه لهتیوان ئهو دوو دهنگه - واته (ه) و (ل) - دا ههیی ، بهراوردکردنیان بهلگهیهکی لهبار نیه . یاخود که گومان لهوهدا نهی ، له

زمانی کوردیدا (ل) فۆنیم بی ، تیر بۆ کهس داوای ئهوه بکات نیشانهی بۆ دانهنریت .

- ماوتی -

پهراویزهکان :

۱ - لهبارهی وتاری (با ریزی لیکۆلینهوهی زانستی بگرین) هوه دههوی سهرنجی خوینهر رابکیشم که له کاتی نووسینهوهی بهشی دووهمدا ههلهبهک کراوه ، ئهویش ئهوهیه بهیتی (برینی گامیشی) - بهردان دهقهلشی کهوتوه ناو ئهو نمونانوه که کراونهته بهلگهی نیشاندانی جنسی تیر له ناوچهی سۆران (پروانه : رۆشنیری نوی ، ژ ۷۳ ، ل ۲۴) .

۲ - مسعود محمهد ، پهواندنهوهی دوو رهخه ، گۆفاری «رۆشنیری نوی» ، بهغدا ، ۱۹۸۰ ، ژ ۸۰ ، ل ۲-۸ .

۳ - توفیق وههیی ، دهستوری زمانی کوردی ، جزی بهکهمی ، بهغدا ، ۱۹۲۹ .
۴ - مسعود محمهد ، فۆنهتیک چیان بۆ بکا ؟ «گۆفاری کۆری زانیاری کورده» ، ب ۳ ، ژ ۱ ، بهغدا ، ۱۹۷۴ ل ۵۹۱ .

۵ - بۆ زانستی زیاتر لهم بارهوه ، پروانه : د . ئهورهحانی حاجی مارف ، زمانی کوردی له بهر رۆشنایی فۆنهتیکدا ، بهغدا ، ۱۹۷۶ ، ل ۶۷-۶۹ .

۶ - مسعود محمهد ، رینۆوسی کۆر ، «گۆفاری کۆری زانیاری کورد» ، ب ۴ ، بهغدا ، ۱۹۷۶ ، ل ۵۲۳-۲۵۴ .

۷ - بۆیه وتومانه وشهی تهواو ، چونکه هندی وشهی ناتهواو بهوجهشه نین .

۸ - له زمانی کوردیدا همزه له کۆتایی وشهدا تهنیا له وشه «نه» دا دهیترت ، که ئهویش به زۆری دهکری به «نا»

۹ - وشهکانی «بئاخیوه» بهنگیوه» بهلگهیهکی باشن بۆ وهرگرتنی ئهو رایه ئهوهی دوا (ب) دیت کورته بزۆینه نهك قورس کردن . چونکه ئهگر لهوشۆینهدا ئهو بزۆینه نهبوايه ، ئهوسا همزه نهتههاته کابهوه .